

Lasten suosikkikirjojen kuvaukset lapsen toimijuudesta

Emmi Paajala

Varhaiskasvatustieteen kandidaatintutkielma

Jyväskylän yliopisto

Kasvatustieteiden laitos

Syksy 2020

TIIVISTELMÄ

Paajala, Emmi. 2020. Lasten suosikkikirjojen kuvaukset lapsen toimijuudesta. Varhaiskasvatuksen kandidaatintutkielma. Jyväskylän yliopisto. 36 sivua.

Lasten toimijuus on ajassamme, etenkin lapsuudentutkimuksessa, merkityksellinen tutkimuskohde. Lisäksi esimerkiksi valtakunnallisissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018) korostetaan lapsen toimijuuden tukemista. Lastenkirjallisuutta voidaan puolestaan pitää aikansa arvojen välittäjänä ja ylläpitäjänä. Tässä tutkimuksessa tarkoituksena oli selvittää, miten lapsen toimijuutta ja siihen liittyviä aikuisten ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita kuvataan uusissa lasten suosikkikirjoissa.

Tutkimusaineistoni koostui neljästä lasten kirjasta, jotka kuuluivat pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastojen vuoden 2017 lainaustilastojen perusteella kahteen suosituimpaan lastenkirjasarjaan: Sinikka ja Tiina Nopolan *Risto Rämpääjä* -sarjaan sekä Timo Parvelan *Ella*-sarjaan. Analysoin aineistoa teoriasidonnaisella aineistoanalyysillä käyttäen menetelmänä teemoittelua.

Ensinnäkin aineistossa kuvattiin lasten keskinäistä toimijuutta, joka toteutui joko toimintaa aikuisilta salaamalla, aikuisia vastustamalla tai aikuisilta salaamalla. Lisäksi lasten toimijuus ilmeni aikuisten ja lasten yhteisenä toimintana, johon aloite saattoi tulla niin lapselta kuin aikuiseltakin. Aikuisten ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa lapsen toimijuutta ilmeni, kuvattiin puolestaan joko aikuisen auktoriteettiasemaa korostavina tai tasavertaisina.

Aineistossa lasten toimijuutta kuvattiin pitkälti aikuisen asettamien reunaehtojen kautta. Toisaalta lasten ja aikuisten välisen vuorovaikutuksen kuvauksissa oli nähtävissä aikuisen auktoriteettia kyseenalaistavia kuvauksia ja jopa suhteita, joissa aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus oli tulkittavissa tasavertaiseksi. Aikuisen auktoriteetti ei myöskään sulkenut pois lasten ja aikuisten yhteistä toimijuutta.

Asiasanat: lapsuudentutkimus, lastenkirjallisuus, toimijuus, varhaiskasvatus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	LAPSUUDEN INSTITUUTIOT JA LAPSEN TOIMIJUUS	6
	2.1 Toimijuus teoreettisena käsitteenä	7
	2.2 Aikuisen rooli lapsen toimijuuden toteutumisessa	9
	2.3 Toimijuuden kuvaukset VASU:ssa	10
3	LASTENKIRJALLISUUS	13
	3.1 Lastenkirjallisuus osana lastenkulttuuria.....	14
	3.2 Lastenkirjallisuus ja arvokasvatus.....	15
4	TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
	4.1 Tutkimusaineisto.....	17
	4.2 Aineistoanalyysi.....	19
	4.3 Eettiset ratkaisut.....	21
5	TULOKSET	22
	5.1 Toimijuuden kuvaukset suosikkikirjoissa.....	22
	5.2 Aikuisten ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa toimijuus ilmenee.....	28
6	POHDINTA	33
	6.1 Tutkimuksen luotettavuus	35
	6.2 Jatkotutkimushaasteet	36
	LÄHTEET	37
	LIITTEET	41

1 JOHDANTO

Nykyisin ajatus lapsesta aktiivisena toimijana on vakiintunut osaksi sekä lapsudentutkimusta (Alanen 2009, 13–15), että Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden [VASU] (Opetushallitus 2018) lapsikäsitystä. Ajatus lapsesta aktiivisena toimijana alkoi kehittyä 1980-luvulla, jonka myötä aikuisten ja lasten välinen hierarkia lähti murentumaan (Alanen 2009, 13–15). Toimijuuden käsitteen yleisyydestä huolimatta sen määrittely ei ole yksiselitteistä ja sen käsitteellistämisen poikkeaa tieteenalasta ja määrittelijästä riippuen. Tutkimuksessani kuvaan lapsen toimijuutta sekä tutkijoiden, että varhaiskasvatusta ohjaavan asiantuntijan, VASU:n (Opetushallitus 2018) esittämistä näkökulmista. Toimijuus ymmärretään käsitteeksi, jota ei voida irrottaa siitä yhteiskunnallisesta rakenteesta, jossa sitä tarkastellaan (Turja & Vuorisalo 2017, 44).

Lastenkirjallisuus on yksi lastenkulttuurin ilmenemismuoto. 1980-luvulla alkaneesta lasten yhteiskunnallisen aseman kohentumisesta huolimatta lapsille osoitettu kulttuuri on pitkälti aikuisten tuottamaa. Sen avulla lapsille pyritään välittämään aikuisten merkityksellisenä pitämiä asioita. Lastenkirjallisuutta tuotetaan sekä kasvatuksellisesta, että markkinavoimien näkökulmasta viihdyttämään lapsia (Mouritsen 2002, 17–20). Lastenkirjallisuutta ei kuitenkaan aina kirjallisuudentutkimuksessa pidetä merkityksellisenä tutkimusalueena (Hunt 2005, 2). Lastenkirjallisuuden voidaan kuitenkin nähdä välittävän aikuisten tärkeinä pitämiä arvoja (Nodelman 1988, 31; Hunt 2005, 1–2), minkä valossa ei ole yhdentekevää, miten ja millaisten kirjojen pariin lapsia ohjataan. Tutkimuksessani tarkastelen, miten nykylasten suosikkikirjoissa kuvataan lasten toimijuutta. Toisin sanoen millaisia arvoja välitämme, vahvistamme ja pidämme yllä lukemallamme lastenkirjallisuudella.

Tutkimusaineistoni koostuu neljästä lastenkirjasta, jotka kuuluvat vuoden 2017 lainaustilaston valossa kahteen suosikkisarjaan. Tutkimuksen tavoitteena

on kuvata lasten toimijuuden toteutumista sekä lasten toimijuuteen liittyviä aikuisten ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita. Analysoin aineistoani teemoittelun avulla tarkastellen teoriasidonnaisesti lasten toimijuuden rakentumista sekä niitä lasten ja aikuisten välisiä vuorovaikutussuhteita, joissa lasten toimijuutta ilmeni. Tarkastelun teoreettisena viitekehysenä toimivat lapsuudentutkimuksen nykykuvaukset lasten toimijuudesta sekä ajatus lastenkirjallisuudesta arvokasvattajana.

2 LAPSUUDEN INSTITUUTIOT JA LAPSEN TOIMIJUUS

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) mukaan jokainen alle 18-vuotias on lapsi. Lapsuudentutkimuksen uranuurtajat Allison James ja Alain Prout (1997, 3) korostavat lapsuutta sosiaalisesti rakentuneena ilmiönä. Heidän mukaansa erilaiset lapsuuden instituutiot luovat lapsuudentutkimukselle tulkinnallisen kehyksen. Myös sosiologi Leena Alasen (2009, 9) mukaan lapsuuden määrittely tapahtuu yhteiskunnan rakenteiden ja kulttuurin kautta. Lapsuudensosiologi Jens Qvortrup (2002, 48) muistuttaa, että lapsuutta tutkittaessa sitä ei voida erottaa muista yhteiskunnallisesti rakentuneista määrittelyistä, kuten aikuisuudesta. Alasen (2009, 11–12) mukaan tutkijoiden kiinnostus lapsuuden tutkimiseen yhteiskunnallisena ilmiönä syntyi, kun aiemmin vakiintuneena pidetty aikuisten ja lasten välinen sukupolvisuhteiden malli alkoi murtua 1980-luvulla. Tämän taustalla vaikutti käsitys lapsesta aktiivisena toimijana. Muuttuneen lapsikäsitteen myötä aikuisten auktoriteettiasema alkoi murtua.

Aiemmin lapsuus nähtiin ennen kaikkea valmistautumisena aikuisuuteen, eikä lapsia nähty yhteiskunnallisesti merkityksellisinä (Qvortrup 2002, 53). Nykyinen lapsuudentutkimus näkee lapsuuden historiallisesti mukautuneena ja muuttuvana, aikaan ja paikkaan sidottuna rakenteena (Alanen 2009, 22). Lapsuutta ei pidä nähdä yhtenä universaalisti samanlaisena ilmiönä, sillä sitä tutkittaessa taustavaikuttajia kuten sosioekonomista taustaa, sukupuolta tai etnistä taustaa ei voida sivuuttaa (Prout & James 1997, 8). Lapsuudentutkimuksessa lapset nähdään sosiaalisina toimijoina, jotka omien sosiaalisten maailmojensa kautta ovat osa yhteiskunnallista järjestelmää (Alanen, 2009, 22). Toisaalta Alanen (2009, 22–23) tuo esiin, että lasten sosiaaliset maailmat rakentuvat myös lapsuutta säätelevien instituutioiden, kuten perheen, varhaiskasvatuksen, koulun ja lastensuojelun ympärille. Alasen (2009, 22–23) mukaan lapsuudelle on olemassa esimerkiksi psykologian ja pedagogiikan asiantuntijoiden asettamia

lapsen kehitystä koskevia normeja. Instituutioiden ohella lasten voidaan nähdä rakentavan lapsuuttaan myös itse omien kokemustensa kautta.

Lapsuudentutkija Maarit Alasuutarin (2009, 56–58) mukaan instituutiolla tarkoitetaan yhteiskunnallisesti vakiintunutta sosiaalista ja käytäntöä ja toimintatapaa, jonka ylläpito ja uusintaminen yhteiskunnassa tapahtuu rutiininomaisesti. Instituutioilla on vakiintuneita sosiaalisia toimintatapoja, joiden avulla ne luovat tilan ja mahdollisuuden tietyntylaisille toimijoille ja toimijuudelle. Instituutiot osaltaan rakentavat ja ylläpitävät lasten sosiaalista asemaa yhteiskunnassa (Alanen 2009, 22). Kirsti Karila (2009, 250) tuokin esiin, miten yhteiskunnan taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset tekijät säätelevät lapsuutta ja lapsuuden instituutioiden toimintaa. Lapsiin kohdistuva politiikka ilmenee yhteiskunnallisissa päätöksissä, jotka koskettavat lasten elämää lapsuuden instituutioiden kautta. Erilaisten linjausten ja dokumenttien kautta lapsipolitiikka asettaa ehtoja päiväkotien toiminnalle ja toiminnan kehittämiseksi. Ne konkretisoituvat esimerkiksi valtakunnallisissa varhaiskasvatusta ohjaavissa dokumenteissa, kuten VASU:ssa ja näin kohdistuvat myös jokaiseen varhaiskasvatuksessa olevaan lapseen.

2.1 Toimijuus teoreettisena käsitteenä

Nykyisen lapsuudentutkimuksen merkittävänä käsitteenä voidaan pitää lapsen toimijuutta (Alanen 2009, 23). *Kasvatus ja aika* -lehden (1/2017) haastattelussa Alanen tuo esiin, että toimijuuden käsitettä käytetään eri tieteenaloilla laajasti ja siten kuvaamassa hieman eri asioita. Alanen toivoo, että etenkin tutkijat olisivat tarkkoja toimijuuden käsitteen käytössä sitoen sen teoreettiseen kehykseen. (Vehkalahti, Mustola & Vuorisalo 2017.)

Jamesin ja Proutin (1997, 4) mukaan lapset tulee nähdä aktiivisina jäseninä omissa sosiaalisissa ympäristöissään. Lasten toimijuutta tutkinut David Oswell (2017, 37) tuo esiin toimijuuden tarkastelun kaksi näkökulmaa: lasten toimijuuden, joka jollakin tavoin vaikuttaa hänen ympäristöönsä ja toisaalta sosiaalisten rakenteiden muuttumisen lapsen toimijuudelle avoimemmiksi. Oswellin (2017,

42) mukaan toimijuus yksinkertaisimmillaan tarkoittaa kapasiteettia tehdä jotakin. Tällaisen toimijuuden taustalla on esimerkiksi kognitiivisia, emotionaalisia ja fyysisiä ominaisuuksia, joiden kautta muodostuu mahdollisuus vaikuttamiselle. Madeleine Leonardin (2016, 64) mukaan toimijuus merkitseekin ihmisen valmiuksia, itsenäisyyttä ja aktiivisuutta vaikuttaa asioihin niissä sosiaalisissa yhteisöissä, joihin hän kuuluu.

Toimijuuden kautta yksilöillä on mahdollisuus vaikuttaa olemassa oleviin rakenteisiin. Toimijuus on tarkoituksenmukaista ja tavoitteellista toimintaa, jonka toimijoina voivat olla niin lapset kuin aikuisetkin. (Leonard 2016, 64.) Oswellin (2017, 59) ja Leonardin (2016, 64) mukaan toimijuuden vaikutusmahdollisuudet kuitenkin muodostuvat olemassa olevien rakenteiden ja resurssien varaan. Leonard (2016, 64) kuvaa lapsen toimijuutta sosiaaliseen ympäristöönsä sidottuna ilmiönä, joka toteutuu eri tavoin esimerkiksi kotona kuin koulussa. Leena Turjan ja Mari Vuorisalon (2017, 44) mukaan toimijuuden tarkastelun tuleekin aina olla sidoksissa siihen yhteisöön tai laajempaan kenttään, jolle toimijuus asettuu.

Turja ja Vuorisalo (2017, 53–55) ovat kuvanneet lasten toimijuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa. Heidän mukaansa lasten toimijuuden vaikutusalue ulottuu päiväkodissa usein lapsen omiin asioihin, lasten välisiin leikkeihin sekä koko ryhmää koskeviin päätöksiin. Tyypillistä on, että lapset pääsevät vaikuttamaan esimerkiksi ryhmän yhteisiin sääntöihin. Aivan pienimpien lasten kanssa lasten toimijuutta tuetaan kuuntelemalla heidän mielipidettään heitä itseään koskevissa päätöksissä esimerkiksi ruokailuun tai pukemiseen liittyen. Varhaiskasvatuksessa merkityksellistä on jättää etukäteen tehtyihin suunnitelmiin tilaa lapsista kumpuaville ideoille. Toimijuuden tukemisen tavoitteeksi voidaan nähdä yhä laajempia vaikutusmahdollisuuksia antavien toimintatapojen kehittäminen.

Turja ja Vuorisalo (2017, 46–47) tuovat myös esiin, miten osallisuuden ja toimijuuden käsitteet sekoittuvat usein toisiinsa. Heidän mukaansa varhaiskasvatuksen kontekstissa osallisuus voidaan nähdä pedagogisena vastauksena siihen, miten toimijuus toteutuu. Osallisuus edellyttää kaikkien osapuolten – sekä

aikuisten, että lasten, mahdollisuutta vaikuttaa tilanteen kulkuun. Jotta tällainen osallisuus voi toteutua, tulee lapset nähdä aktiivisina toimijoina, joilla on resursseja vaikuttaa itseään ja ryhmäänsä koskeviin päätöksiin. Täten osallisuus eroaa esimerkiksi lapsen osallistumisesta aikuisen suunnittelemaan toimintaan.

2.2 Aikuisen rooli lapsen toimijuuden toteutumisessa

Turja ja Vuorisalo (2017, 38) tuovat esiin aikuisen vallan lapsen toimijuuden ja sen seurausten toteutumiselle. Varhaiskasvatuksen rooli pienten lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksissa on merkittävä. Myös Oswell (2017, 59) huomauttaa, että lasten toimijuus toteutuu pääsääntöisesti aikuisten rakentamissa ja hallinnoimissa sosiaalisissa instituutioissa. Hänen mukaansa lasten toimijuus toteutuu tai jää toteutumatta aikuisten määrittämien resurssien kautta.

Alanen (2009, 21–22) puolestaan kuvaa lasten ja aikuisten välistä suhdetta yhteiskunnallisesti ja historiallisesti muotoutuneen sukupolvijärjestelmän kautta. Sukupolvijärjestelmä määrittää aikuiset ja lapset erillisiksi ryhmiksi, joiden välinen vuorovaikutus on hierarkkista. Lapsen yhteiskunnallista asemaa korostavan ajattelun myötä sukupolvisuhteet ovat kuitenkin muotoutuneet epävaakaammiksi (Alanen 2009, 13–15). Myös Turjan (2017, luku 3) mukaan juuri käsitys lapsesta aiempaa aktiivisempänä toimijana on murtanut lasten ja aikuisten välistä valta-asetelmaa esimerkiksi varhaiskasvatuksessa. Eija Sevón (2015, 622) on kuvannut hierarkian murtumisen muuttaneen myös lasten ja heidän vanhempiansa välejä aiempaa demokraattisemmiksi. Sevónin lasten toimijuutta kuvaavassa tutkimuksessa (2015, 633) toimijuuden nähtiin rakentuvan kolmenlaisiin vuorovaikutustilanteisiin lasten ja heidän vanhempiansa välillä. Ensimmäkin havaittiin tilanteita, joissa vanhemmilla oli valta ja lapset joustivat. Toiseksi oli tilanteita, joissa valta oli lapsilla ja he vastustivat vanhemman vaatimuksia esimerkiksi arkisiin asioihin, kuten hampaiden pesuun, liittyen. Kolmannen luokkaan kuuluvissa tilanteissa valtaa jaettiin yhteisesti, mutta lapset mukautuivat vanhempien toiveisiin. Tutkimuksessa valta oli pääsääntöisesti

vanhemmilla, lasten pystyessä kuitenkin vastustamaan sitä ja täten osoittamaan toimijuuttaan.

Varhaiskasvatuksessa Turjan (2017, luku 3) mukaan lapsilla on enemmän vaikutusmahdollisuuksia liittyen esimerkiksi luovaan toimintaan, liikuntaan tai metsäretkiin, jotka eivät tyypillisesti ole niin tarkkaan suunniteltuja. Varhaiskasvatuksessa institutionaalisten vakiintuneiden roolien voidaan kuitenkin nähdä vaikuttavan aikuisen ja lapsen välisen suhteeseen (Alasuutari 2009, 57). Aikuisten ja lasten välinen avoin vuorovaikutus on toimijuuden toteutumisen kannalta merkityksellistä (Turja 2017, luku 3).

2.3 Toimijuuden kuvaukset VASU:ssa

VASU:n (Opetushallitus 2018, 20) arvoperusta pohjautuu YK:n lapsen oikeuksien sopimukseen (1989), varhaiskasvatukseen (2018) sekä YK:n vammaisia henkilöitä koskevaan yleissopimukseen (2016). VASU:n arvoperusta muodostuu kuudesta osa-alueesta, jotka ovat lapsuuden itseisarvo, ihmisenä kasvaminen, lapsen oikeudet, yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus, perheiden monimuotoisuus sekä kestävä ja terveellinen elämäntapa. Näistä yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus ovat suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, joiden edistäminen on yksi varhaiskasvatuksen tehtävistä. (Opetushallitus 2018, 20–21.) VASU on oikeudellisesti varhaiskasvatuksen järjestämistä velvoittava asiakirja (Opetushallitus 2018, 8).

VASU:n arvoperustassa etenkin lapsen oikeuksia koskeva osa-alue kytkeytyy läheisesti toimijuuteen. Lapsen oikeuksien sopimuksen (1989) mukaan lapsella on oikeus suojeluun, osallistumiseen ja vaikuttamiseen sekä hänen hyvinvointiaan takaaviin yhteiskunnallisiin voimavaroihin. Sopimuksen 12, 13 ja 17 artiklan (ks. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf) nojalla lapsella on oikeus kuulluksi tulemiseen ja mielipiteen ilmaisuun sekä tiedonsaantiin mielipiteensä tueksi. Turja ja Vuorisalon (2017, 41) mukaan nämä artikkelit kuvaavat lapsen asemaa yhteiskunnallisena toimijana ja yhteiskunnan täysival-

taisena jäsenenä. Myös Alanen tuo *Kasvatus ja aika* -lehden haastattelussa esiin, miten Lapsen oikeuksien sopimus (1989) on vaikuttanut lasten toimijuuden hyväksymiseen jopa lapsuudentutkimusta enemmän (Vehkalahti, Mustola & Vuorisalo 2017).

VASU:n (Opetushallitus 2018, 21–22) taustalla on oppimiskäsitys, jonka mukaan lapset oppivat, kasvavat ja kehittyvät vuorovaikutuksessa lähiympäristön ja muiden ihmisten kanssa. VASU:ssa lapsi kuvataan aktiiviseksi toimijaksi, joka on synnynnäisesti utelias ja haluaa oppia uutta sekä kerrata ja toistaa asioita. VASU:ssa lapsen osallistumista, vaikuttamista ja toimijuutta sekä niiden tukemista kuvataan esimerkiksi seuraavasti:

Lapsia rohkaistaan kysymään ja kyseenalaistamaan. (Opetushallitus 2018, 24.)

Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa. -- Lasten arvostava kohtaaminen, heidän ajatustensa kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. (Opetushallitus 2018, 26.)

Lasten leikkialoitteille, kokeiluille ja elämyksille annetaan tilaa, aikaa ja leikkirauhaa. (Opetushallitus 2018, 30)

Oppimisympäristöjä suunnitellaan ja rakennetaan yhdessä lasten kanssa. (Opetushallitus 2018, 32.)

Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. (Opetushallitus 2018, 36)

Leikkiessään lapset ovat aktiivisia toimijoita: he jäsentävät ja tutkivat ympäröivää maailmaa, luovat sosiaalisia suhteita sekä muodostavat merkityksiä kokemuksistaan. (Opetushallitus 2018, 38–39.)

Yllä olevissa VASU:n (Opetushallitus 2018) lainauksissa kuvataan lasten toimijuutta sekä aikuisten, että lasten toiminnan kautta. Lapsen toimijuuden voidaan nähdä pitkälti toteutuvan aikuisen vallassa (ks. Turja & Vuorisalo 2017, 38; Os- well 2017, 58). Lainauksissa olevat kuvaukset henkilökunnan toiminnasta voi- daan mielestäni nähdä lapsen toimijuuden tunnustamisena ja tukemisena. Ku- vauksissa lapset nähdään aktiivisina toimijoina, joiden aloitteisiin ja ideoihin henkilökunnan tulee tarttua niin lasten keskinäisessä, kuin lasten ja henkilö- kunnankin välisessä vuorovaikutuksessa.

3 LASTENKIRJALLISUUS

Lastenkulttuurin ja lapsuudentutkija Marleena Mustolan (2014, 10) mukaan lastenkirjallisuuden käsite on moninainen ja monitieteisesti lähestyttävissä. Lastenkirjallisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi kirjallisuustieteen, kasvatustieteen, historiantutkimuksen, yhteiskuntatieteiden, lapsuudentutkimuksen tai kulttuurintutkimuksen kautta. Lukijakunnan mukaan kirjallisuuden lajia määriteltäessä haasteeksi nousevat aikuisille tarkoitettua kirjallisuutta lukevat lapset ja lapsille tarkoitettua kirjallisuutta lukevat aikuiset. Yhdeksi lastenkirjallisuuden määritelmäksi on esitetty sen tarkoittavan lapsille kirjoitettua kirjallisuutta. Tässä tutkimuksessa tarkoitan lastenkirjallisuudella nimenomaan aikuisten lapsille kirjoittamaa kirjallisuutta.

Hilkka Ylösen (2005, 12–14) mukaan nykyinen lastenkirjallisuus perustuu kansansatuihin ja myytteihin. Tyypillisesti kansansatujen tekijää ei tiedetä. Lisäksi niiden juoni perustuu hyvän ja pahan väliselle taistelulle, jonka hyvä voittaa. Satu Apo (2001, 12) tuo esiin, että tarkasteltaessa satuja yhtenä sanataiteen lajina tai tarkasteltaessa satujen merkitystä lapsen kehitykselle, unohdetaan usein itse kertomuksen viihteellisyyden merkityksellisyys. Tylsä kertomus ei herätä lapsessa myönteisiä tunteita, eikä sadun kielellinen, pedagoginen, eettinen, psykologinen tai esteettinen anti pääse tällöin esiin. Jo kolme vuosikymmentä sitten Perry Nodelman (1988, 33) on esittänyt kritiikkiä satujen tyypillisille piirteille, kuten satuhahmon voimattomuudelle ja matalalle sosiaaliselle asemalle, josta hahmo pyrkii eroon. Toisaalta klassisten satujen ja myyttien taidekritikkona toimii aika, sillä vuosisatojen saatossa jäljelle ovat jääneet kertomukset, jotka ovat viihdyttäneet ihmisiä vuosisadasta toiseen (Apo 2001, 12).

Apo (2001) tuo esiin, miten klassikkosatujen asemaa lastenkirjallisuudessa on myös kyseenalaistettu. Esimerkiksi 1950- ja 1960-luvuilla puheenaiheena olivat klassikkosatujen raakuus ja fantasian yleinen sopimattomuus lapsille. Tällöin lapsille alettiin kertoa totuudenmukaisempia kertomuksia esimerkiksi luontoon tai eläimiin liittyen. Ajatusmaailma lastenkirjallisuuden tehtävästä informaation levittäjänä vahvistui 1970-luvun alkupuolelle asti. Lastenkirjat

kertoivat pääsääntöisesti arkisista asioista, kuten hammaslääkärikäynneistä. Kansanperinteen mukaisten satujen uusi nousu alkoi 1970-luvun puolivälissä. Suomalaisen kansanperinteen toivottiin toimivan vastaiskuna ulkomaiselle populaarikulttuurille, joka alkoi yleistyä. (Apo 2001, 12; 17; 22–23.) Marja Suojala (2001, 45; 48–51) tuo esiin, miten 1980- ja 1990-luvuilla suurin osa saduista sijoitui edelleen luontoon. Toisaalta myös aikuisten ja lastenkirjallisuuden rajaa rikottiin. Suojalan (2001, 51) mukaan lastenkirjallisuuden kiinteä yhteys muuhun lastenkulttuuriin alkoi muotoutua selvemmin 1990-luvulla. Vuosituhannen vaihteessa tämä näkyi lisääntyneessä määrässä lapsille suunnattuja teatteriesityksiä, baletteja ja elokuvia, jotka pohjautuivat satuihin.

3.1 Lastenkirjallisuus osana lastenkulttuuria

Aija Anttila ja Kaija Rensujeff (2009, 15) kuvaavat lastenkulttuurin olevan lapsille suunnattua tai lasten suosimaa kulttuuria. Lastenkulttuurin tutkija Henrik Mouritsen (2002, 16) puolestaan jakaa lastenkulttuurin kolmeen osaan. Ensimmäkin lasten keskinäiseen, omaehtoiseen kulttuuriin, toisekseen lasten ja aikuisten yhdessä tuottamaan kulttuuriin sekä aikuisten lapsille tuottamaan kulttuuriin. Esimerkiksi Mustola (2014, 16), Nodelman (1988, 33) ja Peter Hunt (2005, 2) kuvanneet lastenkirjallisuutta aikuisten lapsille tuottamana kulttuurina. Aikuisten lapsille tuottamaan kulttuuriin vaikuttavat paitsi pedagogiset ja yleissivistävät intressit, myös aikansa populaarikulttuuri ja markkinavoimat (Mouritsen 2002, 17–20). Tänä päivänä lapsiyleisölle tuotetaan esimerkiksi elokuvia, kirjallisuutta, pelejä sekä erilaisia tanssi- ja teatteriesityksiä (Rissanen & Mustola 2017, 301).

Mustola (2014, 18) kuvaa kaupallistumisen tuoneen lastenkulttuuriin erilaisia lastenkirjoihin ja niiden hahmoihin liittyviä tuotteita. Toisinaan keskusteluissa nouseekin esiin näkökulma lasten suojelemisesta mediakulttuurin tuotteilta, joita aikuiset pitävät lapsille epäsovivina (Rissanen & Mustola 2017, 302). Myös Mouritsen (2002, 19) tuo esiin markkinavoimien luoman uhkan aikuisten kontrolloimalle pedagogiselle lastenkulttuurille. Kun aiemmin lastenkulttuuria

on suunniteltu, kehitetty ja toteutettu pedagogisista ja moraalisisista, kasvatuksellisia arvoja tukevista lähtökohdista käsin, vievät markkinavoimat sitä kasvatustutkimusinstituutioiden ulottumattomiin. Nykyistä lastenkulttuuria tuottaessa ollaan kasvatuksellisia intressejä enemmän kiinnostunut kuulemaan mistä lapset itse ovat kiinnostuneita. (Mouritsen 2002, 19.) O'Sullivan (2005, 13) huomauttaa kuitenkin, että aikuiset tekevät edelleen lastenkirjallisuuteen liittyviä valintoja. Valintoja tekevät aikuiset ovat paitsi lastenkirjallisuuden kirjoittajia ja tuottajia myös esimerkiksi opettajia, vanhempia ja kirjastojen työntekijöitä, jotka valitsevat ja suosittelevat luettavaa kirjallisuutta.

3.2 Lastenkirjallisuus ja arvokasvatus

Huntin (2005, 1-2) mukaan lastenkirjallisuudella on sekä sosiaalinen, kulttuurinen, että historiallinen merkitys. Suurin osa aikuisista on lukenut lapsena lastenkirjallisuutta, mikä ei ole voinut olla vaikuttamatta heidän kehitykseensä joko suorasti tai epäsuorasti. Lastenkirjallisuudentutkimuksella nähdään kuitenkin olevan heikko asema, eikä lastenkirjallisuuden merkitystä lukijoilleen ei tunnusteta. Myös Nodelman (1988, 31) on esittänyt vastaavia havaintoja lastenkirjallisuuden merkityksettömyydestä osana kirjallisuudentutkimusta. Huntin (2005, 3) mukaan lastenkirjallisuus nähdään enemmänkin lukutaidon oppimisen välineenä, kuin lasten ajatusmaailmoja muokkaavana aineistona.

Mustola (2014, 16) tuo esiin, että muun lastenkulttuurin tavoin myös lastenkirjallisuus voidaan nähdä aikuisten hallinnoimana alueena. Lastenkirjallisuudessa aikuiset kirjoittajat, kustantajat, kriitikot ja kasvattajat tekevät valintoja siitä, minkälaista lastenkirjallisuutta tuotetaan ja mitä lapsille luetaan. (Nodelman (1988, 33) puolestaan on kuvannut lastenkirjallisuutta lapsille annettuina tarinoina, joiden tarkoituksena on myös opettaa heitä. Huntin (2005, 2) mukaan juuri tämän vuoksi lastenkirjallisuutta tulee tutkia.

Jacqueline Rose (1984, 2) esittää, että kirjoittaessaan aikuinen kuvaa lapset oman ihanteensa mukaisiksi. Nodelmanin (1988, 33) mukaan aikuiset piilottavat lastenkirjallisuuteen itse merkityksellisenä pitämiään arvoja, kuten aikuis-

ten kunnioittamista. Ohjeiden tottelemattomuus johtaa tarinoissa lapsia usein vaikeuksiin, kun puolestaan aikuisten neuvoja tottelemalla saavutetaan hyviä asioita. Tämä ei kuitenkaan ole yksiselitteistä, sillä kirjallisuudessa esiintyy tyyppillisesti myös sääntöjen noudattamattomuuden aiheuttamia jännittäviä seikkailuja, joista lapset lopulta selviävät. Myös Jaana Pesonen (2018, 140) painottaa lastenkirjallisuuden merkittävää roolia oikeaan ja väärään liittyvän ymmärryksen tuottamisessa lapsille. Kirjallisuuden kautta tuodaan esiin ja välitetään kulttuurisia normeja, aatteita, uskomuksia ja arvoja. Toisaalta Pesonen (2018, 147) näkee lastenkirjallisuudessa kytevän myös asenneilmastoon liittyvää muutospotentiaalia. Lastenkirjallisuus voidaan mieltää sosiaalisen todellisuuden kuvaajaksi tai uudenlaisen todellisuuden tuottajaksi. Tämän vuoksi esimerkiksi etnisiin tai sukupuolivähemmistöihin liittyvien kuvausten kautta voidaan joko purkaa tai ylläpitää niihin liittyviä stereotypioita.

Nodelman (1988, 33) on tuonut esiin myös lastenkirjallisuudessa esiintyvää sukupuolittunutta vinoumaa, sillä kirjallisuuden sankarihahmot ovat tyyppillisesti olleet miehiä. Kirjailijoiden ja aikuisten ylipäätään tulisi ottaa vastuu siitä, millaisia feminiinisiä ja maskuliinisia stereotypioita ylläpidetään, sillä ei ole yhdentekevää millaisia sukupuolisidonnaisia stereotypioita lapsille kirjallisuuden avulla välitetään. Nodelmanin (1988, 32) mukaan stereotyyppiset ajatukset miesten ja naisten töistä sisältävät samanlaisen logiikan, kuin esimerkiksi rodulliset yleistyksiset ihmisten kykyihin liittyen. Pesosen (2018, 141) näkemys lastenkirjallisuudesta stereotyyppisten välittäjänä tai rikkojana myötäilee Nodelmania. Hänen mukaansa lapset etsivät kirjoista samastumisen kohteita, jolloin on merkityksellistä pohtia millaisia samastumisen kohteita kirjat tarjoavat. Pesonen (2018, 141) pohtii jäävätkö vähemmistöt syrjään esimerkiksi toimijuutta kuvatessa?

4 TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Tutkimukseni on laadullinen tapaustutkimus, jonka aineisto muodostuu neljästä lastenkirjasta. Tutkimukseni tavoitteena on kuvata lasten toimijuutta ja siihen liittyviä vuorovaikutussuhteita neljässä vuonna 2018–2020 julkaistussa lasten suosikkikirjassa. Otanta on melko pieni, mutta laadullisessa tutkimuksessa ei Tuomen ja Sarajärven (2009, 85) mukaan pyritä yleistettävyyteen vaan kuvaamaan valittua ilmiötä, ymmärtämään tietynlaista toimintaa tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle.

Tutkimuskysymykseni pohjautuvat teoreettiseen viitekehykseen lapsen toimijuudesta aikamme ilmiönä, jonka toteutumisessa aikuisen rooli on merkittävä (Alanen, 2009; Leonard, 2016; Oswell, 2017; Turja 2017). Tutkimukseni kaksi tutkimuskysymystä ovat:

- 1) Miten lasten toimijuutta kuvataan lasten suosikkikirjoissa?
- 2) Millaisia ovat ne lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa lasten toimijuus ilmenee?

Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta tehtävät havainnot sidotaan teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2009, 20). Saaranen-Kauppisen ja Puusniekan (2009) mukaan tutkimuksen alkuvaiheessa tutkijan on päätettävä, millainen teorian asema on kyseissä tutkimuksessa. Yksi vaihtoehto on teoriasidonnainen analyysi, jota käytän tutkimuksessani. Tutkimuksessani aiempi teoretieto lasten toimijuudesta luo teoreettisen rungon analyysille.

4.1 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistonani ovat suomalaiset lastenkirjat, jotka ovat ilmestyneet osana kirjasarjoja. Tutkimukseeni pyrin valitsemaan kirjoja, jotka ovat mahdollisimman monille lapsille tuttuja ja siten vaikuttaneet arvovälittäjinä. Valitsin mukaan kahden eri kirjasarjan kirjoja, sillä oletin täten löytäväni monipuoli-

sempia toimijuuden kuvauksia. Valinnan pohjana toimi Helsingin, Vantaan, Espoon ja Kauniaisten kirjastojen eli Helmet-kirjastojen eniten lainattujen lastenkirjojen tilasto vuodelta 2017 (<https://www.avoindata.fi/data/fi/dataset/helmet-kirjastojen-lainatuimmat-lastenkirjat>). Valitsemieni kirjasarjojen osat olivat vuoden 2017 lainatuimpia kirjoja. Tutkimusaineistooni valitsin molemmista kirjasarjoista kaksi uusinta kirjaa. Tutkimusaineisto muodostui Timo Parvelan Ella-sarjan kirjoista *Ella ja kaverit luokkaretkellä* (2019) ja *Ella ja kaverit hii-ohoi!* (2020) sekä Sinikka ja Tiina Nopolan Risto Räppääjä -sarjan kirjoista *Risto Räppääjä ja juonikas Julia* (2018) sekä *Risto Räppääjä ja ujo Elmeri* (2019). Käytän myöhemmin analyysissä kirjoista lyhenteitä E1 (*Ella ja kaverit luokkaretkellä*), E2 (*Ella ja kaverit hii-ohoi*), RR1 (*Risto Räppääjä ja juonikas Julia*) sekä RR2 (*Risto Räppääjä ja ujo Elmeri*). Molemmissa kirjasarjoissa on kuvitusta. Ne eivät kuitenkaan ole varsinaisia kuvakirjoja, sillä kuvitusta ei ole joka aukeamalla (ks. Rhedin 1992, 15-16).

Huhtikuuhun 2020 mennessä Sinikka ja Tiina Nopolan kirjoittamia Risto Räppääjän elämästä kertovia kirjoja oli ilmestynyt 21 kappaletta. Ensimmäinen kirja *Hetki lyö Risto Räppääjä* ilmestyi vuonna 1997. Timo Parvelan kirjoittamia Ella-kirjoja puolestaan on julkaistu vuodesta 1995 alkaen, jolloin ensimmäinen kirja *Ella ja kiristäjä* julkaistiin. Vuonna 2014 Ella-kirjat uudistuivat ja tekstit muuttuivat kirjailija Parvelan mukaan entistä helppolukuisimmiksi. Yhteensä Ella-kirjoja on julkaistu 27 kappaletta. (Parvela 2020.) Lastenkirjallisuus kytkeytyy usein myös lastenkulttuurin muihin muotoihin. Yhteys alkoi muotoutua 1990-luvulla. (Suojala 2001, 51.) Risto Räppääjästä on tehty seitsemän musikaalielokuvaa, joista uusin on vuonna 2019 ilmestynyt *Risto Räppääjä ja pullistelija*. (Nopola 2020) Lisäksi sekä Risto Räppääjästä, että Ellasta on tehty lukuisia lastennäytelmiä teattereihin.

Kuvaan alla lyhyesti kaikkien neljän kirjan juonta. Tarkemmat juonikuvaukset löytyvät liitteestä 1.

Parvelan (2019) *Ella ja kaverit luokkaretkellä* -kirjassa Ellan luokka lähtee luokkaretkelle museoon ja eläintarhaan. Opettajan avuksi luokkaretkelle lähtee hänen vaimonsa, joka tavallisesti toimii 1B-luokan opettajana. Opettaja kuitenkin

kin unohtaa laukkunsa ja siten myös luokkaretkikassan koulun pihaan, mistä aiheutuu haasteita retken edetessä. Ratkaisuita raha-asian suhteen tehdään niin opettajan kuin oppilaidenkin toimesta.

Ella ja kaverit hiio-o-hoi -kirjassa (Parvela, 2020) opettaja puolestaan yrittää monitahoisen suunnitelman kautta päästä lomalle vaimonsa kanssa ilman luokkansa oppilaita. Suunnitelma lähtee kuitenkin alusta asti epäonnistumaan, jonka jälkeen opettaja päättää kutsua koko luokan hänen ja vaimonsa kanssa laivaristeilylle. Risteilyltä löytyy lopulta myös koulun rehtori. Risteilyllä lasten on omatoimisesti otettava selvää mitä opettajan kuiskailut ykkösluokasta ja rehtorista tarkoittavat ja meinataanko heidän luokkakaverinsa Pate todella jättää luokalleen tai siirtää alaspäin ykkösluokalle.

Nopoloiden (2018) kirjassa *Risto Räppääjä ja Juonikas Julia* Risto osallistuu tätinsä Rauhan innoittamana lasten räppikilpailuun. Rauha-täti kuitenkin puhuu Riston sanoituksia ohi suunsa, jolloin Julia, joka myös osallistuu kisaan, varastaa riimejä itselleen. Sekä Rauha-täti, että Julian äiti toivovat, että kilpailun voiton myötä he pääsisivät palkintomatkalle Visbyhyn. Loppujen lopuksi varastettujen sanoitusten tilannetta selvitetään myös Riston ystävän Nellin sekä Räppääjien naapurissa asuvan Lennart-sedän avustuksella.

Kirjassa *Risto Räppääjä ja Ujo Elmeri* (Nopola & Nopola 2019) Rauha-täti kirjoittaa lehteen mielipidekirjoituksen ujojen nuorten rohkaisemisesta. Tämän seurauksena Rauhan pikkuserkun lapsenlapsi Elmeri muuttaa perheeseen viikon ajaksi. Rauha ottaa tehtäväkseen rohkaista ujoa Elmeriä rohkeammaksi, Risto puolestaan ei ole mielissään vieraasta. Tilanteeseen sotketaan myös ankaruudestaan tunnettu Rauhan serkku Elvi-täti.

4.2 Aineistoanalyysi

Kertomakirjallisuudessa voidaan analysoida sekä tarinaa, eli sitä mitä kerrotaan sekä kertomista eli sitä, miten kerrotaan (Steinby 2013 luku II, 1). Tutkimukseni tarkastelen teoriasidonnaisen aineistoanalyysin avulla sitä, miten lasten toimijuudesta ja siihen liittyvistä vuorovaikutussuhteista kerrotaan. Kirjoissa on

myös kuvia, mutta kuva-analyysin olen jättänyt pois, sillä kirjat eivät ole varsinaisia kuvakirjoja (ks. Rhedin 1992, 15–16). Aineistoanalyysia olen tehnyt teemoittelun avulla. Saaranen-Kauppinen ja Puusniekan (2009) mukaan teemoittelussa aineistosta etsitään yhdistäviä tai erottelevia seikkoja. Teemoittelun apuna voidaan käyttää esimerkiksi koodausta, jossa tietyt teemat merkitään numeroin tai värein. Koodausyksiköt voivat olla sanoja, lauseita, rivejä, kappaleita tai pidempiä tekstiyksiköitä. Tutkimuksessani koodausyksiköt ovat tekstikokonaisuuksia, joissa kuvataan toimijuutta tässä työssä esitellyn lapsuudentutkimuksellisen näkökulman sekä Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden lapsikäistyksen mukaisesti.

Teoriasidonnaisen aineistoanalyysin aloitin lukemalla aineiston läpi useita kertoja. Kun ensimmäisen kerran tein aineistoon merkintöjä, koodasin kaikki toimijuuden kuvaukset samanvärisillä post it -lapuilla. Seuraavassa vaiheessa aloin erottaa toimijuuden kuvauksia toisistaan sen mukaan, kenen määräysvallassa toimijuus/toiminta kulloinkin tapahtui. Koodauksen myötä esiin nousi kolme pääteemaa, jotka ovat lapsen omaehtoinen toimijuus, aikuisten ja lasten yhteinen toimijuus sekä aikuisjohtoinen toiminta. Kirjoittaessani näitä havaintoja post it -lapuilta tietokoneelle, muotoutui teemojen alle alateemoja. Ensinnäkin jaoin lasten omaehtoisen toimijuuden kolmenlaiseen toimijuuteen: toimijuuteen, jota lapset eivät salanneet aikuisilta, aikuisilta salaa toteutettuun toimijuuteen sekä aikuisen vastustamisesta syntyneeseen toimijuuteen. Aikuisten ja lasten yhteinen toimijuus sai myös kaksi alateemaa jakautuen lasten ideoihin, joihin aikuiset tarttuivat sekä aikuisten ideoihin, joihin lapset tarttuivat. Lisäksi esiin nousi lukuisia aikuisjohtoisia tilanteita, joihin lapset osallistuivat, mutta joissa lasten toimijuutta ei ollut nähtävissä. Näitä aikuisjohtoisia tilanteita, joissa en tulkinnut olevan toimijuutta, en käsittele analyysissäni.

Toisessa tutkimuskysymyksessäni tarkastelin niitä lasten ja aikuisten välisiä vuorovaikutussuhteita, joissa lasten toimijuutta ilmeni. Ensimmäisenä huomioni kiinnittyi osapuolten väliseen kiintymykseen liittyviin kuvauksiin. Aluksi jäsentelin vuorovaikutussuhteiden kuvaukset kolmeen teemaan, jotka olivat keskinäiseen kiintymykseen liittyvät kuvaukset, aikuisen auktoriteetin esille

tuovat kuvaukset sekä tasavertaisten vuorovaikutussuhteiden kuvaukset. Analyysin edetessä havaitsin, etteivät kiintymykseen liittyvät kuvaukset sulje pois aikuisen auktoriteettiasemaa tai vuorovaikutussuhteiden tasavertaisuutta. Tarkasteltuani kiintymykseen liittyviä kuvauksia tarkemmin huomasin, että ne kaikki liittyivät auktoriteettiin perustuviin vuorovaikutussuhteisiin. Lopulta kokosin vuorovaikutussuhteiden kuvaukset kahden pääteeman alle, jotka ovat aikuisen auktoriteetin esille tuovat kuvaukset sekä tasavertaisten vuorovaikutussuhteiden kuvaukset.

4.3 Eettiset ratkaisut

Jyväskylän yliopisto on sitoutunut noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) mukaista hyvää tieteellistä käytäntöä. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluvat rehellisyys, huolellisuus sekä tarkka tutkimustyö. Tieteellisten käytäntöjen mukaisesti tutkimuksen eteneminen ja sen tulokset julkaistaan avoimesti vastuullista tiedeviestintää toteuttaen. (TENK 2012, 6.) Jyväskylän yliopiston opiskelijana nämä Tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeistukset velvoittavat myös minua.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kannalta on tärkeää kuvata tutkimusprosessi tarkasti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140). Tutkimuksessani tämä tarkoittaa Tuomen ja Sarajärven (2009, 140–141) listauksesta kuutta asiaa. Ensimmäisenä kuvasin tutkimuskohteen ja tutkimuksen tarkoituksen tarkasti lukijalle. Toisekseen olen avannut omaa sitoutumistani eli niitä asioita, jotka mielestäni tekevät tutkimusaiheestani merkityksellisen. Olen kuvannut tarkasti myös aineiston valintaprosessiani sekä siihen liittyvää päätöksentekoa. Tarkka kuvaukseni aineiston analyysivaiheesta puolestaan antaa lukijalle mahdollisuuden hahmottaa, miten tulokset ovat rakentuneet. Lisäksi olen arvioinut tutkimukseni luotettavuutta ja kuvannut aineiston kokoamista ja analysointia niin tarkasti, että tutkimuksen toistaminen olisi näiden kuvausten perusteella mahdollista. Aineistoanalyysia kirjoittaessa olen tuonut huolellisesti ilmi, milloin on kyse omastani tulkinnastani.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimustuloksiani kahden tutkimuskysymyksen kautta jäseneltyinä. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen aineistosta löytämiäni kuvauksia lasten toimijuuteen liittyen. Lasten toimijuutta ilmeni sekä lasten keskinäisenä, että lasten ja aikuisten yhteisenä toimintana. Toisessa alaluvussa kuvataan millaisiksi on kuvattu ne aikuisten ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa lapsen toimijuutta ilmenee. Lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet olivat joko aikuisen auktoriteettia korostavia tai tasavertaisia.

5.1 Toimijuuden kuvaukset suosikkikirjoissa

Ensimmäisenä huomioni kiinnittyi aineistossa tilanteisiin, joissa lasten toimijuutta kuvattiin lasten keskinäisenä toimintana. Lasten keskinäiseksi toiminnaksi tulkitsin tilanteet, joissa lapset esimerkiksi tekevät itseään koskevia päätöksiä tai kävivät neuvotteluita keskinäiseen päätöksentekoon liittyen. Lasten keskinäinen toimijuus suhteutui aineistossa aina jollakin tavoin aikuisiin. Sitä ilmeni suhteessa aikuisiin kolmessa muodossa: toimintaa aikuisilta salaamatta, aikuisten toimintaa vastustamalla sekä salaa aikuisilta. Lasten keskinäisen toimijuuden lisäksi kiinnitin aineistossa huomiota tilanteisiin, jossa lasten toimijuutta kuvattiin aikuisten ja lasten yhteisen toiminnan kautta. Tällainen toiminta saattoi alkaa sekä aikuisen, että lapsen aloitteesta, johon toinen osapuoli vastasi. Pääteemoiksi muodostuivat täten lasten keskinäinen toimijuus sekä lasten ja aikuisten yhteinen toimijuus.

Ensinnäkin lasten keskinäistä toimijuutta ilmeni tilanteissa, joissa lapset toimivat omaehtoisesti kuitenkin salaamatta toimintaansa aikuisilta. Alla kuvatussa kohtauksessa kirjasta *Risto Räppääjä ja Juonikas Julia* Risto ja Nelli kertovat Riston huoltajalle Rauha-tädille lähtevänsä kirjastoon räppiesitystä katsomaan.

Aineistoesimerkki 1.

- Mihin te olette menossa? Rauha kysyi.

- Keikalle, katsomaan yhtä Juliaa, Nelli kertoi. --
Rauha jäi vilkuttamaan parvekkeelle, kun Risto ja Nelli juoksivat kirjastoon. Ajatella, että ne menevät jo keikaille, niin kuin isommatkin lapset. (RR1)

Kuten esimerkistä käy ilmi, lapset eivät odota Rauha-tädiltä lupaa toiminnalleen, vaan kyseessä on enemmänkin ilmoitusluontoinen asia. Risto ja Nelli eivät kuitenkaan yritä salata suunnitelmaansa Rauhalta, vaan kertovat siitä avoimesti ja rehellisesti.

Ellan ja hänen luokkatovereidensa keskinäinen toimijuus ilmeni esimerkiksi *Ella ja kaverit luokkaretkellä* -kirjassa ravintolassa tapahtuvassa kohtauksessa, jossa lapset hoitavat omat ruokatilauksensa itsenäisesti. Opettajan neuvoteltua ravintolan henkilökunnan kanssa maksamiseen liittyvistä asioista, lapset ovat asettuneet pöytiin istumaan Ellan kuvauksen mukaisesti:

Aineistoesimerkki 2.

Meidän pöydässä istuivat Hanna, Tuukka, Samppa, Pate ja minä.

- Mitäs teille saisi olla? kysyi ravintolan setä.
- Spagetti bolognese, sanoin minä.
- Spagetti bolognese, Hanna tilasi.
- Minulle spagetti bolognese, ilmoitti Samppa.
- Minulle jotain ruokaa, sanoi Pate.
- Siis nakit ja muusi, kirjoitti setä ja meni pois. (E1)

Kaikissa neljässä kirjassa lasten väliseen toimintaan liittyi myös tilanteita, joissa lapset neuvottelevat keskenään yhteisen toimintansa päämääristä ja pelisäännöistä. Tätä ilmeni sekä toiminnassa, jota ei salattu aikuisilta, että aikuisilta salatussa toiminnassa. Esimerkiksi Risto ja Nelli käyvät neuvotteluita toiminnasta ja sen etenemisestä kirjassa *Risto Räppääjä ja juonikas Julia* etsiessään karannutta Juliaa. Tekstissä on aiemmin käynyt ilmi, että etsintää tehtiin Rauha-tädin ja Julian äidin toiveesta.

Aineistoesimerkki 3.

- Ei se biitsi tainnutkaan olla johtolanka, totesi Risto. Risto ja Nelli tarpoivat hiekassa.
- Ei Julia ole täällä, lähdetään kotiin, Nelli ehdotti.
- Tutkitaan vielä pukuhuone, Risto sanoi ja avasi natisevan oven. (RR1)

Toisekseen lasten toimijuutta ilmeni vastareaktionä aikuisen toiminnalle. Riston toiminnassa vastustus näkyi esimerkiksi *Risto Rappääjä ja ujo Elmeri* -kirjassa, jossa Risto kieltäytyi Rauha-tädin pyynnöistä huolimatta tervehtimästä heille muuttavaa Elmeriä ja poistui tilanteesta Nellin luo.

Aineistoesimerkki 4.

Risto tuli eteiseen.

- Täällä on nyt tämä Elmeri söpöläinen, Rauha sanoi Ristolle. Risto vilkaisu Elmeriä ja häipyi portaikkoon.
- Sano päivää Elmerille ja Sirkka-mummille. Minne sinä menet? Rauha ihmetteli.
- Nellin luo! portaikosta kuului.

Kirjassa *Risto Rappääjä ja ujo Elmeri* Elmeri puolestaan vastusti tilanteita, joissa Rauha tai Elvi-täti yrittivät saada hänet muuttumaan reippaaksi. Aikuisten kehotuksista huolimatta Elmeri piiloutui esimerkiksi television kuvausryhmää.

Aineistoesimerkki 5.

Televisiokamera työntyi illansuussa ovesta sisään. Rauha pöyhäisi hiuksiin ja hymyili toimittajalle ja kuvaajalle.

Elmeri säikähti ja pakeni sohvan taakse. – Rauha huiskutti Elmeriä tulemaan esiin, mutta Elmeri painui kyykkyyn. Hänestä näkyi vain hiustupsu. (RR2)

Tämä esimerkki kuvastaa lapsen toimijuuden ja päätösvallan ilmenemistä enemmänkin toimimattomuutena. Aktiivisuuden ja ulospäin suuntautumisen sijaan Elmeri päättää olla passiivinen ja vetäytyvä ja ilmaisee siten omaa päätösvaltaansa toiminnan kulkuun liittyen.

Yllä kuvatuille aikuista vastustaville tilanteille yhteistä oli, että päätösvalta tilanteiden kulusta jäi lopulta lapsille. Ella-kirjoissa aikuisten (opettajan) suoranaista vastustamista ilmeni vähemmän lasten toimijuuden ollessa enemmänkin salaa ideoitua ja toteutettua kuin aikuisten suoranaista vastustamista. Kolmas lasten keskinäisen toimijuuden ilmentymä olivatkin tilanteet, joissa lapset toimivat salaa tutuilta aikuisilta.

Esimerkiksi *Ella ja kaverit luokkaretkellä* -kirjassa Ellan luokka vierailee eläintarhassa, jossa Ellan luokkakaverit Samppa ja Pate ovat muiden huoma-

matta jättäytyneet joukosta ja alkaneet rahastaa ihmisiä Paten esiintymisellä tyhjässä aitauksessa.

Aineistoesimerkki 6.

Hassua, että vasta silloin me huomasimme Paten ja Sampan puuttuvan.

- Minä näin ne viimeksi apinahäkkien kohdalla, Hanna ilmoitti.
- Apinat ovat ottaneet Paten ja Sampan vangeiksi, minä kauhistuin.
- Miten ihmeessä me silloin erotamme ne kaksi niiden muiden joukosta? huolestui opettajakin.
- Kulta! opettajan vaimo nuhteli ja järjesti etsintäpartiot. – Seuraavan aitauksen luona oli paljon ihmisiä. Aitauksessa oli hiekkaa, kolme pensasta, kaksi suurta kiveä ja yksi Pate.
-
- Tulkaa katsomaan! Kesä villi-ihminen, vain euron, Samppa huusi.
- Ei, minä olen faarao! huusi Pate. (E1)

Salaa tutuilta aikuisilta toimi myös Elvi-tätiä pakoon lähtenyt Elmeri kirjassa *Risto Räppääjä ja ujo Elmeri*. Elmeri huomasi sattumalta mainoksen eläkeläisten tietovisasta ja päätti astella sisään. Samaan aikaan Elmerin luokseen viikoksi majoittanut Rauha-täti etsi Elmeriä läheisestä leikkipuistosta.

Aineistoesimerkki 7.

Elmeri oli kävellyt korttelin ympäri ja huomannut erään talon seinässä lapun: Eläkeläistuvan Sisä-seniorien visailukerho kokoontuu kello 15. Eniten tietävälle laadukas kahvipaketti. Tervetuloa!

Elmeri silmäili sanaa "visailukerho". Hän avasi Eläkeläistuvan oven ja kävelin saliin, johon oli asetettu tuoleja riveihin. (RR2.)

Ellan ja muiden lasten salassa toteuttama toimijuus ei aineistossa aiheuttanut suuria ristiriitoja aikuisten ja lasten välille, vaikka se selvisikin aikuisille enemmän tai myöhemmin. Toisinaan siitä myös syntyi aikuisten ja lasten yhteistä toimintaa, esimerkiksi kirjassa *Ella ja kaverit Hii-o-hoi* Ellan ja kavereiden juonittua itsensä rehtorin taustalaulajiksi karaokekisassa:

Aineistoesimerkki 8.

- Jaahas se oli sitten siinä. Onkin aika julistaa kilpailun voittaja, ja sehän on tietysti Rrr... karaokeisäntä aloitti, mutta samassa ääni katkesi, kun mikrofonin kiskaistiin hänen kädestään.
- *Junailijan pilli ilmoo jo viiksi*, lauloi tuttuakin tutumpi ääni.
- *Rautakylkikukko kiskoloilla kiisi*, me vastasimme kuorossa, sillä tämän laulun sanat osasimme vaikka unissamme.
- *Lentävä kalakukko*, rehtori huokaisi mikrofonin vähän ujosti.

- *Kaekki sinne juoksi kuin mottimehtään*, opettaja jatkaa.
- *Kuin mottimehtään*, me vastasimme.
-
- *Lentävä kalakukko!* lauloi nyt rehtorin lisäksi koko yleisö. (E2)

Toimijuutta kuvattiin siis myös aikuisten ja lasten yhteisen toiminnan kautta. Aikuisten ja lasten yhteiselle toimijuudelle löysin kaksi alateemaa, jotka ovat lasten ideat, joihin aikuiset tulivat mukaan toimijoiksi sekä aikuisten ideat, joihin lapset tulivat mukaan toimijoiksi. Selvästi eniten löysin aineistosta kuvauksia, joissa lapset osallistuivat tai ovat toimijoita aikuisten ideoimassa toiminnassa. Lisäksi aineistossa oli runsas määrä kuvauksia tilanteista, joissa lapset osallistuivat aikuisjohtoiseen toimintaan. Analyysissäni keskityn niihin kuvauksiin, joissa tulkitsin lapset toimijoiksi pelkän aikuisjohtoiseen tai aikuisten keksimään toimintaan osallistumisen sijaan.

Aikuisten ja lasten yhteistä toimijuutta ilmeni ensinnäkin Riston ystävän Nellin ja heidän yhteisen naapurinsa Lennart-sedän yhteistyössä. Nelli halusi saada Julian vastuuseen räppivarkaudestaan kirjassa *Risto Räppääjä ja juonikas Julia*. Lennart tarttui Nellin ideaan ja he lähtivät yhdessä selvittämään asiaa Julian kotiin. Lainauksessa huomionarvoista on, että Lennart aikuisena kysyy neuvoa Nelliltä.

Aineistoesimerkki 9.

Nelli ja Lennart jäivät kahdestaan Räppääjien olohuoneeseen.

- Kuinka Julia kehtasi ottaa palkinnon vastaan? Hänen pitää saada rangastus, Nelli sanoo vihaisena.
- Olen samaa mieltä, Lennart totesi. – Mitä tehdään?
- Otetaan selvää, missä Julia asuu, Nelli ehdotti. – Mennään sinne kirjastoon, missä se esiintyi.
- Hyvä idea, päästään jäljille. (RR1)

Kirjassa *Risto Räppääjä ja ujo Elmeri* lapset ideoivat ja veivät toimintaa tiettyyn suuntaan myös silloin, kun Elviä pelästynyt Elmeri oli kadonnut. Tällöin Nelli ehdotti Rauhalle-tädille, että he kysyisivät Lennart-sedältä apua Elmerin löytämiseksi. Lennart oli lähteä Rauhan ja Nellin avuksi etsimään Elmeriä, mutta Risto muistutti, että he olivat sopineet tutkivansa tähtiä yhdessä. Lennart myönsi tämän, eikä lähtenyt mukaan etsintöihin.

Aineistoesimerkki 10.

- Lähdenkö minä mukaan etsimään Elmeriä? Lennart kysyi.
- Sinä lupasit olla minun kanssani, Risto älähti.
- Ai niin, en minä voikaan tulla, kun me virittelemme kaukoputkea il-laksi, Lennart huuteli, mutta Rauha oli jo mennyt. (RR2)

Toisinaan lasten ja aikuisten välinen toiminta lähti liikkeelle aikuisten aloitteesta. Sekä Risto, että Julia saavat aikuiselta idean räppikilpailuun osallistumisesta kirjassa *Risto Räppääjä ja Juonikas Julia*. Ristolle kilpailusta kertoi ensimmäisenä heidän naapurinsa Lennart ja Julialle hänen äitinsä. Molemmat lapset päättivät lopulta kirjoittaa kisaa varten räpit, joiden aiheita aikuiset heille ehdottelivat. Julia osallistui kisaan, koska koki äitinsä painostavan häntä lomamatkan toivossaan. Riston ja Julian räppikilpailuun osallistumisen yhteydessä tuotiin kuitenkin esiin heidän omatoiminen räpin kirjoittamisensa. Näissä alun perin aikuisten ideoiman toiminnan kuvauksissa näkyi lasten oma toimijuus sen sijaan, että kyse olisi ollut ainoastaan aikuisjohtoiseen toimintaan osallistumisesta.

Aineistoesimerkki 11.

- Tuli idea: kesä! Se on hyvä vaihe, Rauha henkäisi.
- Okei, Risto sanoi ja nousi sohvalta.

Rauha vei Riston huoneeseen kulhollisen mansikoita. Risto vetäytyi tunniksi kirjoittamaan. Sitten hän tuli ulos.

- Räppi on valmis. (RR1)

Loppujen lopuksi Risto kieltäytyi esiintymisestä ensimmäisessä finaalissa sen jälkeen, kun Julia oli räpäntynyt hänen sanoillaan. Tämä osoittaa, että Ristolla oli valta päättää omasta osallistumisestaan.

Aineistossa esiintynyt selkein tunnustus, jossa aikuinen myöntää lapsen toimijuuden, on alla oleva kohta kirjasta *Ella ja kaverit luokkaretkellä*. Seurue on pysähtynyt syömään ravintolassa, jossa Ellan luokkakaveri Pate lähtee ravintolan keittiöön pyytämään limsaa.

Aineistoesimerkki 12.

Pate etsi setää, mutta löysikin suuren ja punaisen tädin, jolla oli päässään hassu valkoinen hattu.

- Oletko sinä se apupoika? kysyi tati Patelta.
- Minä olen Pate, Pate vastasi.

- Minä odotin kyllä hieman isompaa, täti ihmetteli.
- Kyllä minä vielä kasvan, Pate vakuutti.
- Niinpä kai, täti sanoi sitten ja pani Paten päähän hatun, joka oli vieläkin hassumpi kuin hänen omansa.
- Kiitos. Nyt minä haluaisin limsaa, sanoi Pate näyttäen kolikoita, jotka oli kaivanut taskustaan.
- Ensin voisit kuitenkin hämmentää tuota spagettikastiketta. Täti antoi Patelle valtavan ison kauhan. Patesta oli hieman erikoista, että limsaa saadakseen piti pitää hassua hattua ja sekoittaa kastiketta. (E1)

Pate siis päätyi ravintolan apukokiksi saaden nopeasti liudan erilaisia työtehtäviä eikä hänen pientä kokoaan sen enempää kyseenalaistettu aikuisten toimesta.

5.2 Aikuisten ja lasten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa toimijuus ilmenee

Toisessa tutkimuskysymyksessäni tarkastelen, millaisina aineistossa kuvattiin ne lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet, joissa lasten toimijuus ilmenee. Tällaisia vuorovaikutussuhteita *Risto Rämpääjä* -kirjoissa ovat Riston ja hänen tätinsä Rauhan suhde, Riston suhde naapurin Lennartiin, Riston ystävän Nellin suhde Rauhaan ja Lennartiin, Julian suhde hänen äitiinsä sekä Elmerin suhteen eläkeläisten tietovisassa tapaamaansa Maunoon. Ella-kirjoissa lasten toimijuus rakentui Ellan ja hänen luokkakavereidensa vuorovaikutussuhteessa heidän opettajaansa. Lisäksi Ella-kirjoissa esiintyi yksittäisiä tilannekuvauksia lasten vuorovaikutuksesta esimerkiksi ravintolan ja laivan henkilökunnan kanssa. Vuorovaikutussuhteet jakautuivat analyysissäni lopulta kahteen: vuorovaikutussuhteisiin, joissa aikuisella on auktoriteettiasema sekä aikuisen ja lapsen välisiin tasavertaisiin vuorovaikutussuhteisiin.

Ensinnäkin vuorovaikutussuhteiden kuvauksissa tuotiin esille aikuisen auktoriteettiasema. Alla olevassa *Risto Rämpääjä ja ujo Elmeri* -kirjan esimerkissä Risto vastustaa tätinsä Rauhan siivouskäskyä, mutta ei toisaalta pysty vaikuttamaan Rauhan päätökseen heille muuttavasta Elmeristä. Päätösvalta jää siis aikuiselle.

Aineistoesimerkki 12.

Siivoa tavarat lattialta, Elmeri muuttaa asumaan meille! Rauha huudahti.

- Häh? En siivoa. Mikä Elmeri?
- Elmeri Unto Uolevi, sukulaispoika. Kauhean herttainen, sinua pari vuotta nuorempi.

Risto katsoi Rauhaa otsa rypyssä.

- Siis joku pikkutyyppe? Ei se ainakaan minun huoneeseeni muuta.

--

Risto jäi seisomaan keskelle huonettaan. Pitääkö minun jakaa elämäni jonkun nappulan kanssa? (RR2)

Ella-kirjoissa aikuisen, tässä tapauksessa opettajan, auktoriteettia kuvataan perinteisen opettajan roolin kautta. Ollessaan lasten kanssa risteilyllä kirjassa *Ella ja kaverit hii-o-hoi* opettaja haluaa varmistaa, että kaikki lapset pysyvät yhdessä.

Hänen antamia ohjeita noudatetaan tarkasti:

Aineistoesimerkki 13.

Opettaja määräsi, että jokaisen piti pitää lujasti kädestä aina seuraavaa. Hanna piti kädestä opettajan vaimoa. Tiina piti kädestä kiinni Hannaa. -- Pate tarrautui Pukarin kouraan ja Samppa roikkui Paten kädessä ja itki, koska hänen toisesta kädestään ei pitänyt kiinni kukaan. Samppa yritti tarttua opettajan käteen, mutta opettaja kielsi, koska hänen mukaansa meillä ei ollut tilaa eikä aikaa piirileikkeihin. (E2)

Auktoriteetin määrittämiin vuorovaikutussuhteisiin liittyi myös kuvauksia lasten ja aikuisen keskinäisestä välittämisestä. Alla esimerkki kirjasta *Risto Rämpääjä ja Juonikas Julia*, jossa Riston täti Rauha tuo esiin kiintymyksensä Ristoon.

Aineistoesimerkki 14.

- Mihin te olette menossa? Rauha kysyi.
- Keikalle, katsomaan yhtä Juliaa, Nelli kertoi.
- Ota mallia, Risto. Sinäkin voisit käydä keikalla ja päästä vaikka mediaan esiintymään.
- Mediaan? Risto ihmetteli.
- Niin, ja kaikki pyytäisivät sinulta nimikirjoitusta. Sinä voisit olla tähti!
- En minä halua, Risto mutisi.
- Se oli tsoukkia, Rauha sanoi ja taputti Ristoa poskelle. – Sinä olet hyvä juuri tuollaisena. (RR1)

Myös Ellan ja hänen kavereidensa vuorovaikutussuhteessa opettajaan kuvataan kuinka lapset välittävät opettajasta. Alla esimerkki kirjasta *Ella ja kaverit luokkatkellä*:

Aineistoesimerkki 15.

- Sinä olet hyvä ihminen, sanoi opettajan vaimo ja nojasi opettajaan. Me toimme hänelle tuolin, mutta opettajan vaimo ei tarvinnutkaan sitä. Hän sanoi nojaavansa opettajaan, koska tykkäsi opettajasta. Koska mekin pidimme opettajasta, me myös halusimme heti nojata häneen. Se oli hassua, kun kaikki nojasivat opettajaan yhtenä joukkona keskellä ravintolaa. (E1)

Myös opettajan lapsia kohtaan osoittamaa välittämistä kuvataan esimerkiksi kirjassa *Ella ja kaverit hii-o-hoi* opettajan, rehtorin ja lasten välisessä vuoropuhelussa, jossa tosin aikuiset johtavat keskustelua. Haluan kuitenkin nostaa sen esiin ilmentämään opettajan kiintymystä luokkansa lapsiin. Vuoropuhelun lopuksi rehtori myöntyy opettajan ja lasten toiveeseen siitä, että he jatkavat kaikkien ensi syksynä kolmannelle luokalle. Ella varmistaa myös opettajan siirtyvän heidän mukanaan:

Aineistoesimerkki 16.

- Voidaanko muuten sopia, että ei kerrota tästä minun karaokeharrastuksestani kenellekään? Mitä tapahtuu merellä, se jää merelle, rehtori ehdotti melkein ujolla äänellä.
Opettajan kasvot kirkastuivat. Hän katsoi rehtoria ja hymyili.
- Kuinka tärkeää sinulle on säilyttää tämä salaisuus? opettaja kysyi.
- Hyvin tärkeää, rehtori sanoi vakavana. – Minun arvovaltani on vaarassa, jos joku saa tietää.
Opettaja hymyili entistä leveämmin.
- Mikä sinua nyt hymyilyttää? rehtori kysyi.
Opettaja ei vastannut, hymyili vain.
- Et kai sinä vain luule, että... rehtori tapaili.
--
- Hyvä on, sovitaan sitten niin, että jos te ette kerro tästä karaokekilpailusta kenellekään, te kaikki siirrytte ensi syksynä kolmannelle luokalle.
- Opettaja myös? Minä varmistin. (E2)

Esimerkissä lapset ja heidän opettajansa asettuvat ikään kuin rehtoria vastaan asettaen ehdot rehtorin salaisuuden pitämiseksi. Kyse ei kuitenkaan puhtaasti ole lasten ja rehtorin välisen vuorovaikutussuhteen kuvauksesta, sillä tämän ehdon avulla lasten ja opettajan yhteinen toive kolmannelle luokalle siirtymisestä toteutuu.

Aikuisen auktoriteettiaseman kuvausten ohella löysin aineistosta kuvauksia, joissa lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutussuhde näyttäytyy tasavertaisena. Näihin vuorovaikutussuhteisiin ei liity aikuisen auktoriteettia tai ainakaan sen olemassaoloa ei korosteta. Tällaisia vuorovaikutussuhteita kuvataan vuoropuheluissa, jotka olen tulkinnut tasavertaisiksi. Esimerkiksi kirjassa *Risto Rämpääjä ja ujo Elmeri* Risto käy alla olevaa keskustelua naapurissa asuvan Lennartsedän kanssa. Keskustelussa Riston ja Lennartin välinen vuorovaikutus kuvataan tasavertaisena, mutta toisaalta Lennart varmistaa Ristolta Rauhan mielipiteen, mitä voidaan osaltaan pitää osoituksena Rauhan auktoriteetista.

Aineistoesimerkki 17.

- Saanko minä olla koko päivän sinun kanssasi? Risto kysyi.
- Mitäs Rauha siihen sanoo?
- Ei Rauha-tädillä ole minulle aikaa.
- Haluatko tutkia avaruusaiheisia postimerkkejä? Lennart kysyi.
- Haluan, Risto vastasi.
- Syötkö ensin annoksen vaniljajäätelöä mustikoiden kanssa?
- Syön. (RR2)

Toisinaan esimerkiksi Riston täti Rauha ja Riston ystävä Nelli keskustelevat toverillisesti, kuten kirjassa *Risto Rämpääjä ja ujo Elmeri*:

Aineistoesimerkki 18.

- Risto on aika vihainen, Nelli supisi. Se ei tykkää, että Elmeri on täällä.
- Ei Risto saisi olla niin itsekäs, Rauha huokaisi. Meidän täytyy auttaa Elmeriä, jotta hän pääsee ujoudestaan. Tuloksia pitää saada nopeasti, televisio tulee taas viikon päästä.
- Kysytäänkö neuvoa Lennartilta? Nelli ehdotti.
- Hyvä idea, innostui Rauha. - Lennartilla on pitkälinen kokemus ujoudesta. (RR2)

Nellin suhde myös naapurin Lennart-setään on toverillinen. Alla olevassa lainauksessa kirjassa *Risto Rämpääjä ja juonikas Julia* Nelli ja Lennart edelleen selvittävät Julian tekemää räppivarkautta. Jälleen Lennart kysyy neuvoa Nelliltä:

Aineistoesimerkki 19.

Lennart pysähtyi:

- Kumpi puhuu?
- Puhu sinä, Nelli ehdotti. Se ei pidä minusta.

- Selvä, Lennart rykäisi. Sanonko minä että... päivää... tultiin selvittämään asioita.
- Sano että varkautta! Juliahan varasti ne räpit.
- Aivan.
- Mennään sitten, Nelli sanoi. (RR1)

Lasten ja aikuisen väliset vuorovaikutussuhteet olivat siis aineistossa kahdenlaisia: aikuisen auktoriteettiasemaa korostavia tai tasavertaisia. Kun tarkastelen lapsen toimijuustyyppejä (5.1) suhteessa lasten ja aikuisten välisiin vuorovaikutussuhteisiin, voidaan todeta, että lasten omaehtoinen toimijuus liittyi ainakin jollakin tavoin auktoriteettiasemaiseen aikuiseen. Havaittiin, että lasten omaehtoisessa toimijuudessa auktoriteettiasemassa olevat aikuiset toimivat vähintäänkin toiminnan hiljaisina hyväksyjinä. Aikuisen auktoriteettia korostaviin suhteisiin liittyi myös selkeitä kuvauksia osapuolten keskinäisestä kiintymyksestä. Niissä suhteissa, jotka tulkitsin tasavertaisiksi, lasten toimijuus puolestaan ilmeni aina aikuisten ja lasten yhteisen toiminnan kautta. Tasavertaisiin suhteisiin ei myöskään liittynyt keskinäiseen kiintymykseen liittyviä kuvauksia.

6 POHDINTA

Tutkimuksessani tarkastelin teoriasidonnaisen teemoittelun avulla toimijuuden kuvaamista lasten vuosina 2019–2020 ilmestyneissä suosikkikirjoissa, sekä niitä lasten ja aikuisten välisiä vuorovaikutussuhteita, joissa lasten toimijuus ilmeni. Lasten keskinäinen toimijuus toteutui suhteessa aikuisiin kolmella tavalla: siten, ettei toimintaa salattu aikuisilta, toiminta salattiin aikuisilta tai toiminnalla vastustettiin aikuista. Lasten keskinäisen toiminnan salaaminen/salaamattomuus ja aikuisen vastustaminen suhteutui niihin aikuisiin, joilla oli auktoriteettiasema. Lisäksi lasten toimijuutta ilmeni lasten ja aikuisten yhteisenä toimintana. Tällaista toimijuutta kuvattiin sekä auktoriteetin määrittämässä, että tasavertaisissa lasten ja aikuisten välisissä vuorovaikutussuhteissa.

Ajatusta lapsen toimijuudesta voidaan pitää ajassamme tärkeänä ilmiönä. Esimerkiksi VASU (Opetushallitus 2018), joka on yksi aikansa yhteiskunnallisten arvojen välittäjä (Karila 2009, 250) korostaa lapsen toimijuuden merkitystä. Jamesin ja Proutin (1997, 4) määritelmän mukaan toimijuuden edellytyksenä on nähdä lapsi oman yhteisönsä aktiivisena jäsenenä. *Ella*-kirjoissa kertojana toimi 2-luokkalainen Ella itse, *Risto Räppääjä* -kirjoissa kertoja oli ulkopuolinen. Kaikissa kirjoissa lapset olivat päähenkilöitä, joiden elämäntapahtumien ympärille kirjojen juoni rakentui. Aineistossani Nodelmanin (1988, 33) yli 30 vuoden takainen huomio poikien korostuneesta asemasta päähenkilöinä ei nouse esiin Ellan ollessa nimikkosarjansa päähenkilö.

Aineistossa lapsilla oli vaikutusvaltaa omaan toimintaansa, jonka voidaan nähdä myötäilevän Leonardin (2016, 64) kuvausta toimijuudesta aktiivisuutena ja valmiutena vaikuttaa asioihin. Aineistossa lasten toimijuus ilmeni paitsi omiin asioihin liittyvänä aktiivisuutena, myös aikuisten toiminnan vastustamisena. Vastustus ja oman tahdon ilmaukset ilmenivät myös vetäytymisenä ja passiivisena suhtautumisena aikuisen ehdotuksiin. Aineistossa lasten toimijuus toteutui kuitenkin usein aikuisen asettamien rajojen puitteissa, mikä vastaa esimerkiksi Oswellin (2017, 59) näkemystä lasten toimijuuden reunaehdoista.

Lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet olivat aineistossa kahdenlaisia, joko aikuisen auktoriteettiaseman määrittämiä tai tasavertaisia. Aikuisen auktoriteettiasema korostui Riston ja hänen huoltajanaan toimivan Rauha-tädin suhteessa, sekä Ellan ja hänen luokkakavereidensa suhteessa opettajaan. Opettajan suhdetta yksittäisiin lapsiin ei aineistossa kuvattu. Aikuisen ja lapsen välinen hierarkkinen asetelma myötäilee Alasen (2009, 13–15) sukupolvisuhteiden mallia, joka määrittelee lapset ja aikuiset erillisiksi ryhmiksi. Toisaalta esimerkiksi Sevón (2015, 622) on kuvannut lasten ja vanhempien välisen hierarkian murtuneen. Vastaavanlaisia havaintoja lapsen ja auktoriteettiasemassa olevan aikuisen, esimerkiksi varhaiskasvattajan, välisestä suhteesta on tehnyt Turja (2017, luku 3). Aineistossa lapsen ja aikuisen välisen valta-asetelman murtuminen ilmeni esimerkiksi lasten ja aikuisten välisessä yhteisessä toimijuudessa, jota aikuisen auktoriteetti ei sulkenut pois. Tämä osoittaa, ettei aikuisen auktoriteettiasema ollut muuttumaton, vaan vaihteli tilannesidonnaisesti. Lisäksi näihin aikuisen auktoriteetin esiin tuoviin suhteisiin liittyi myös aikuisen päätösvalan vastustamista, jonka esimerkiksi Sevón (2015, 633) on aiemmin nostanut yhdeksi esimerkiksi lapsen toimijuudesta. Aikuisen auktoriteetti korostui vanhempi-lapsi-suhteeseen verrattavissa olevassa Riston ja Rauhan suhteessa sekä opettajan ja oppilaiden välisessä suhteessa, jota opettajan ammattiaseman voidaan nähdä tyypillisesti määrittävän. Tätä voidaan pitää tyypillisenä Alasen (2009, 13–15) sukupolvisuhteiden mallin mukaisena kuvauksena, johon kuitenkin liittyi merkkejä aikuisen hierarkkinen asetelman murtumisesta.

Aikuisten ja lasten välisiä vuorovaikutussuhteita kuvattiin myös tasavertaisina suhteina. Näihin suhteisiin ei liittynyt esimerkiksi perhesuhteita tai opettaja-oppilas-suhdetta. Sekä Riston, että hänen ystävänsä Nellin suhdetta heidän naapuriinsa Lennartiin kuvattiin tasavertaisena. Tämä voidaankin nähdä osoituksena siitä, että lasten yhteiskunnallista asemaa tunnustava ajattelu (Alanen 2009, 13--5) on murtanut lasten ja aikuisen välistä hierarkiaa. Näissä suhteissa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2018, 21–22) mukainen näkemys lapsen toimijuudesta ilmeni mielestäni selkeimmin. Esimerkiksi VASU:n kuvaukset aikuisen tarttumisesta lapsen aloitteisiin ja kokeiluihin

(Opetushallitus 2018, 30) näkyivät Lennartin tavassa suhtautua sekä Riston, että Nellin ideoihin.

Mouritsen (2002, 19) on jo 2000-luvun alussa tuonut esiin markkinavoimien vaikutuksen lastenkirjallisuuden aiemmin pedagogisiin ja kasvatuksellisiin päämääriin. Mouritsenin (2002, 19) mukaan lastenkulttuuri oli jo tuolloin siirtymässä kasvatusinstituutioiden ulottumattomiin. Toisaalta edelleen lastenkirjallisuus voidaan nähdä nimenomaan aikuisten lapsille tuottamana kulttuurina (Hunt 2005, 2; Mustola 2014, 16). Aineistossani toimijuuden kuvaukset myötäilevät nykyisen lapsuudentutkimuksen mukaisia havaintoja lapsen toimijuudesta. Aineistossani lapset kuvataan pääsääntöisesti aktiivisina toimijoina, mikä vastaa esimerkiksi VASU:n mukaista lapsikäsitystä. Tämä tukee ajatusta (ks. Hunt 2005, 2; Mustola 2014, 16; Pesonen 2018, 140) lastenkirjallisuudesta yhteiskunnassa vallitsevien arvojen välittäjänä. Toisaalta myös markkinavoimien vaikutus on nähtävissä: molempia kirjasarjoja on julkaistu yli 15 osaa ja etenkin Risto Rääppääjästä on tehty myös muita kulttuurituotteita, kuten elokuvia. Kirjat ovat siis kiinnostaneet lukijakuntaan yli kaksi vuosikymmentä.

6.1 Tutkimuksen luotettavuus

Tässä tutkimuksessa perehdyin lasten toimijuutta koskeviin kuvauksiin neljässä lasten suosikkikirjassa. Aineiston valinnan pohjana toimi pääkaupunkiseudun Helmet-kirjastojen lainatuimpien lastenkirjojen lista vuodelta 2017. Lista oli uusin, jonka löysin käyttööni. Aineistoni oli pieni, joten sen ulkopuolelle jäi väistämättä lasten suosikkikirjoiksi laskettavia kirjoja. Kyseessä ei siis ole kattava kuvaus lasten kirjojen välittämistä toimijuuden kuvauksista. Tutkimukseni olikin laadullinen tutkimus, jossa ei pyritty yleistettävyyteen, vaan lasten toimijuuden tarkkaan kuvaamiseen tutkimassani aineistossa.

Tutkimuksen toteuttamista kuvaavassa osiossa olen avannut analyysiprosessiani vaihe vaiheelta, jotta lukija voi arvioida analyysin luotettavuutta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 141). Tulososiossa olen esittänyt havaintojeni tueksi aineistolainauksissa. Näiden tarkoituksena on antaa lukijalle mahdollisimman selkeä

kuvaus tutkimusprosessini etenemisestä ja siten antaa lukijalle mahdollisuus arvioida tekemieni päätelmien luotettavuutta. Analysoin aineistoani teoriasidonnaisella aineistoanalyysillä. Teoriasidonnaisuus tarkoitti työssäni ensinnäkin toimijuuden teorian mukaisten kuvausten etsintää aineistosta. Teoriasidonnaisuus vaikutti myös toisen tutkimuskysymyksen valintaan, sillä ennakoon oletin, että lasten ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet suhteutuvat jollakin tavalla lasten toimijuuteen.

6.2 Jatkotutkimushaasteet

Jatkotutkimuksena olisi mielenkiintoista tutkia lastenkirjojen toimijuutta laajemman aineiston avulla. Tutkimukseni aineistossa lasten toimijuus kuvattiin usein aikuisen rajaamana, onko se sitä lastenkirjallisuudessa myös yleisemmin? Lisäksi toimijuuden kuvauksia olisi mielenkiintoista tutkia eri kulttuureihin sijoittuvissa lastenkirjoissa. Lastenkirjallisuuden arvokasvatusnäkökulman kannalta tutkimukseni tukee aiempia havaintoja lastenkirjallisuudesta aikansa arvojen välittäjänä. Eräs mielenkiintoinen tutkimuskohde voisi olla lasten toimijuuden kuvausten mahdolliset eroavaisuudet eri vuosikymmenten suosikkikirjoissa.

Toivon, että tutkimukseni osaltaan herättää lukijansa ajattelemaan lastenkirjallisuutta arvokasvatusnäkökulman kautta. Etenkin varhaiskasvatusikäisten kohdalla niin vanhemmat kuin opettajatkin tekevät arvovalintoja liittyen siihen, millaisia kirjoja he lukevat lapsille. Kuten tämäkin tutkimus osoittaa, lastenkirjallisuus peilaa aikaansa ja esimerkiksi siihen liittyviä näkemyksiä lapsista, heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa ja tehdä valintoja omassa elämässään, sekä vallitsevia näkemyksiä lasten ja aikuisten välisistä suhteista.

LÄHTEET

Aineistolähteet

- Nopola, S. & Nopola, T. 2018. Risto Räppääjä ja Juonikas Julia. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nopola, S. & Nopola, T. 2019. Risto Räppääjä ja Ujo Elmeri. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Parvela, T. 2019. Ella Luokkaretkellä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Parvela, T. 2020. Ella ja kaverit hii-o-hoi! Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tutkimuskirjallisuus

- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa: Alanen, L. & Karila, K. 2009. Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta, 9–30. Tampere: Vastapaino Oy.
- Alasuutari, M. 2009. Kasvatusinstituutiot lapsuuden rakentajina. Teoksessa: Alanen, L. & Karila, K. 2009. Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta, 54–69. Tampere: Vastapaino Oy.
- Anttila, A. & Rensujeff, K. 2009. Taiteen taskurahat. Lastenkulttuurin käsite, linjaukset ja edistäminen. Taiteen keskustoimikunta, tutkimusyksikön julkaisuja N:o 35. Helsinki: Lönnberg Print.
- Apo, S. 2001. Klassinen satutraditio. Teoksessa: Suojala, M. & Karjalainen, M. 2001. Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käyttöön, 12–29. Hämeenlinna: Lastenkeskus. Karisto Oy.
- Helmet-kirjastojen varatuimmat kirjat:
<https://www.avoindata.fi/data/fi/dataset/helmet-kirjastojen-lainatuimmat-lastenkirjat>
- Hunt, P. 2005. Key essays from the second edition of The international Companion Encyclopedia of Children's Literature. Routledge. Taylor & Francis Group. Lontoo ja New York.
- James, A. & Prout, A. 1997. (toim.) Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporaru Issues in the Sociological Study of Childhood. Second edition. Introduction, 1–5. Routledge Falmer.

- Karila, K. 2009. Lapsuudentutkimus ja päiväkotien toiminta. Teoksessa: Teoksessa: Alanen, L. & Karila, K. 2009. Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta, 249–262. Tampere: Vastapaino Oy.
- Leonard, M. 2016. *The Sociology of Children, Childhood and Generation*. London: Sage.
- Mouritsen, F. 2002. Child culture - play culture. Teoksessa: Mouritsen, F. & Qvortrup, J. (toim.) *Childhood and Children's culture*, 14–42. Odense: University press of Southern Denmark.
- Nodelman, P. 1988. Children's Literature as Women's Writing. *Children's Literature Association Quarterly*, 13(1), 31–34.
- Nopola, T. 2020. Kirjailija Tiina Nopolan kotisivut. Saatavilla: www.tiinanopola.com Viitattu 26.4.2020
- Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Saatavilla: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf Viitattu 17.4.2020
- O'Sullivan, E. 2005. *Comparative Children's Literature (Kinderliterarische Komparatistik)*. Käännös Anthea Bell. Lontoo: Routledge.
- Parvela, T. 2020. Kirjailija Timo Parvelan kotisivut. Saatavilla: www.timoparvela.fi Viitattu 26.4.2020
- Pesonen, J. 2018. Lastenkirjallisuus normeja vahvistamassa ja haastamassa. Teoksessa: Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. *Feministisen pedagogiikan ABC*. Opas ohjaajille ja opettajille, 140–149. Tallinna: Vastapaino.
- Prout, A. & James, A. 1997. A New Paradigm for the Sociology of Childhood? Provenance, Promise and Problems. Teoksessa: James, A. & Prout, A. 1997. (toim.) *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Second edition, 7–33. Routledge Falmer.
- Qvortrup, J. 2002. Sociology of Childhood: Conceptual Liberation of Children. Teoksessa: Mouritsen, F. & Qvortrup, J. (toim.) *Childhood and Children's culture*, 43–78. Odense: University press of Southern Denmark.
- Rhedin, U. 1992. *Bilderboken på väg mot en teori*. Tukholma: Alfabeta bokförlag AB.
- Rissanen, M-J. & Mustola, M. 2017. Lastenkulttuuri. Teoksessa: Koivula, M., Siippanen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*, 293–306. Tampere: Vastapaino.

- Rose, J. 1984. *The Case of Peter Pan: Or, The Impossibility of Children's Fiction*.
Lontoo: Macmillan.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. *KvaliMOTV- Menetelmäope-
tuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/index.html> Viitattu
14.5.2020
- Sevón, E. 2015. *Who's Got the Power? : Young Children's Power and Agency in
the Child-Parent Relationship*. *International Journal of Child, Youth and
Family Studies*, 6(4-1), 622–645. Saatavilla:
<http://journals.uvic.ca/index.php/ijcyfs/article/view/15049> Viitattu
28.5.2020
- Steinby, L. 2013. *Tarinan analyysi. Henkilöt, tapahtumat sekä tapahtumien jä-
sentymisen tarinaksi*. Teoksessa: Mäkikalli, A. & Steinby, L. (toim.) 2013.
Johdatus kirjallisuusanalyysiin. Luku II: 2. E-kirja.
<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789522225016> Viitattu 28.4.2020
- Suojala, M. 2001. *Taidesatu elää ajassa ja ajattomana*. Teoksessa: Suojala, M. &
Karjalainen, M. 2001. *Avaa lastenkirja*. *Johdatus lastenkirjallisuuden lajei-
hin ja käyttöön*, 30–55. Hämeenlinna: Lastenkeskus. Karisto Oy.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsin-
ki: Tammi.
- Turja, L. 2017. *Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa*. Teoksessa: Hujala, T. &
Turja, L. 2017. *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Luku 3. E-kirja.
<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532> Viitattu 23.4.2020
- Turja, L. & Vuorisalo, M. 2017. *Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimi-
sessä*. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, & P. Eerola-Pennanen (toim.),
Valloittava varhaiskasvatus: oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia, 36–55.
Tampere: Vastapaino.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen
loukkausepäilyjen käsittely Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukun-
nan ohje 2012. Saatavilla:
https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf Viitattu 28.4.2020
- Vehkalahti, K., Mustola, M. & Vuorisalo, M. 2017. *Ikkunoita lapsuudentutki-
mukseen*. Professori emerita Leena Alasen haastattelu 16.2.2017. *Kasvatus
ja Aika* vol 11 Nro 1 (2017) Saatavilla:
<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68708/30133> Viitattu
16.5.2020

Yhdistyneet Kansakunnat. 1989. Yleissopimus lapsen oikeuksista. Saatavilla:
https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf Viitattu
15.5.2020

Yhdistyneet Kansakunnat. 2016. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista. Saatavilla:
https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2 Viitattu 15.5.2020

Ylönen, H. 2005. Satulinnan saleissa - opitaan arvoja satujen ja laulujen avulla.
Helsinki: Tammi.

LIITTEET

Liite 1. Juonikuvaukset

Timo Parvelan (2019) *Ella ja kaverit luokkaretkellä* -kirjassa Ellan luokka lähtee luokkaretkelle opettajan ja hänen vaimonsa kanssa, joka tavallisesti toimii 1B-luokan opettajana. Opettaja kuitenkin unohtaa kassinsa koulun pihaan ja on näin ollen retkellä ilman rahaa, eikä luokka pääse museon aulaa pidemmälle. Retki eläintarhaan kuitenkin toteutuu. Eläintarhassa Ellan luokkakaverit Pate ja Samppa lähtevät joukosta omille teilleen ja keksivät tavan hankkia rahaa. Lopulta retkestä selvittää takaisin koululle ja hieman myöhemmin opettajan kesäloma voi alkaa.

Parvelan (2020) *Ella ja kaverit hii-ohoi* -kirjassa koulujen kesäloma on alkanut. Ella ja luokkakaverit käyvät kuitenkin koputtelemassa opettajan ovelle siltä varalta, että opettajalla tulee aika pitkäksi kesällä. Opettaja on kehittänyt monimutkaisen suunnitelman, jonka avulla hän uskoo pääsevänsä vaimonsa kanssa lomalle ilman perässä seuraavia oppilaita. Suunnitelma kuitenkin kariutuu jo alkuvaiheessa, jonka seurauksena opettaja päättää kutsua koko luokan mukaan risteilylle hänen ja vaimonsa kanssa.

Sinikka ja Tiina Nopolan (2018) kirjassa *Risto Räppääjä ja juonikas Julia* lapsille järjestetään räppikilpailu, jonka pääpalkintona on Visbyn matka. Lähistölle muuttanut Julia on esiintynyt keikalla, jota myös Risto ja hänen ystävänsä Nelli olivat katsomassa. Keikan jälkeen Risto keksii Julia räppiin uusia riimejä, jotka Nelli kertoo Julialle. Sekä Julian äiti, että Riston täti Rauha Räppääjä haaveilevat Visbyn matkasta, joten Julia ja Risto päätyvät ilmoittautumaan kilpailuun. Räppien keksiminen tuottaa Julialle vaikeuksia, joten hän turvautuu myös sanoituksiin, jotka Nelli kertoi hänelle keikan jälkeen. Julia on kuulolla myös silloin, kun Rauha paljastaa Riston räpin sanat vaatekaupassa. Kilpailutilanteessa Risto jähmettyy, kun huomaa Julian räppäävän hänen sanoituksillaan. Myös Nelli ja sekä Räppääjien naapurissa asuva Lennart ovat tunnistaneeet Julian riimeistä

omiaan. Julia voittaa kilpailun, jonka jälkeen tilannetta aletaan selvittää. Aikuisilla suurimpana huolenaiheena on Visbyn matkan kohtalo.

Tiina ja Sinikka Nopolan (2019) uusimmassa *Risto Rämpääjä ja ujo Elmeri* -kirjassa Riston täti Rauha Rämpääjän mielipidekirjoitus ujojen nuorten rohkaisemisesta julkaistaan lehdessä. Tämän johdosta Rauhan ja Riston luo muuttaa Rauhan pikkuserkun Sirkan lapsenlapsi Elmeri, joka on hyvin ujo. Rauhan tavoitteena on viikon aikana rohkaista Elmeriä pois ujoudestaan. Risto ei ole vierasta mielissään. Lopulta selviää, että Elmeri tietää paljon esimerkiksi maiden pääkaupungeista ja tähtitieteestä. Lopulta Risto, Nelli ja Elmeri päätyvätkin yhdessä tv:ssä järjestettävään tietovisaan kilpailemaan.